

12. Котов М. І. Адвентивні рослини УРСР / М. І. Котов // Знання. – 1929. – № 2. – С. 28-32.

13. Котов М. І. Про поширення нових адвентивних рослин на Україні / М. І. Котов // Журнал Інституту ботаніки ВУАН. – 1934. – Т. 3. – № 11. – С. 99-101.

14. Котов М. І. О находении в Киеве адвентивного карантинного сорняка *Amaranthus blitoides* S. Watson / М. І. Котов // Ботанический журнал СССР. – 1945. – Т. 30, № 4. – С. 187.

15. Котов М. І. Адвентивні рослини УРСР / М. І. Котов // Ботаничний журнал АН УРСР. – 1949. – Т. 6. – № 1. – С. 74-78.

Гамалия В. Н. Исследование М. И. Котовым роли железных дорог в процессе распространения новых видов растений.

В статье рассматривается деятельность выдающегося отечественного ученого-ботаника XX ст. – М. И. Котова, связанная с исследованием заносной растительности вдоль железных дорог Украины. Предоставляется описание и анализ его основных работ упомянутой тематики, рассматривается влияние на распространение растений процессов перемещения людей и грузов по железной дороге, в частности, во время военных действий.

Ключевые слова: адвентивная флора, заносная растительность, дикие и культурные растения, карантинные сорняки.

Gamaliia V. M. M. I. Kotov's studies of railways role in the process of diffusion of new plant species.

The article discusses the activities of the outstanding Ukrainian scientist and botanist of the XX century – M. I. Kotov. His researches an introduction of vegetation along the railways of Ukraine are shown. Article provides a description and analysis of his major works of mentioned topics, examines the impact of the spread of plant processes, movement of people and goods by rail, in particular during the war.

Keywords: adventive flora, adventitious vegetation, wild and cultivated plants, quarantine weeds.

УДК 63:371.122 (477.53)

Гілязетдінов Р.Н.

РОЛЬ АГРОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЗІБРАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Методом історико-наукового аналізу розглянуто стан розвитку вітчизняної сільськогосподарської освіти у першій чверті минулого століття та його висвітлення на фахових зібраннях різного рівня. Охарактеризовано проблематику порушених питань. Зазначено про роль професійних галузевих зібрань для піднесення вітчизняної сільськогосподарської освіти.

Ключові слова: сільськогосподарська освіта, з'їзди, Народний комісаріат земельних справ УСРР, сільськогосподарська дослідна справа, аграрна галузь.

Історично так склалося, що сільськогосподарська освіта може будувати свою роботу лише базуючись на сільському господарстві, враховуючи його розвиток та перспективи. Але, на жаль, разом з тим, на початку ХХ століття ні стан сільського господарства, ні форма його організації, ні система користування землею не стали основою для визначення перспектив галузевої освіти. Хоча, не слід недооцінювати роль сільськогосподарських шкіл у розвитку галузевого дослідництва загалом. Розвиток фахової освіти, ставлення влади і суспільства до розуміння необхідності розповсюдження спеціальних знань серед селян можна розглядати як один із чинників, що мав вплив на рівень аграрної культури і поширення новітніх методів у сільськогосподарському виробництві.

Проблема становлення й розвитку сільськогосподарської освіти в Україні завжди викликала значний інтерес у дослідників. Зокрема, це простежується у працях єдиного на пострадянському просторі Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН [1-2]. Певною мірою проблему сільськогосподарської освіти в Україні висвітлюють сучасні науковці: О. Михайлюк [3], В. Онопрієнко [4], С. і К. Рудик [5] та ін.

Метою дослідження є з'ясування стану розвитку вітчизняної сільськогосподарської освіти у першій чверті минулого століття та його висвітлення на фахових зібраннях різного рівня за допомогою історико-наукового аналізу архівних та періодичних джерел зазначеного періоду.

У результаті проведеної наукової розвідки встановлено, що питання фахової освіти мали місце на різноманітних професійних зібраннях. Починаючи від 1865 р., відбулося 12 з'їздів діячів з сільськогосподарської дослідної справи [6, с. 75] а) 6 всеросійських: у Ленінграді (1865), Москві (1870), Києві (1872), Харкові (1874), Одесі (1878), Києві (1913); б) 3 всеукраїнських: у Києві (1917), Харкові (1920, 1922); в) 3 обласних: у Києві, Харкові та Одесі (80-ті рр. ХІХ ст.).

Перший Всеросійський сільськогосподарський з'їзд був скликаний у Києві у 1913 р. [7] – у період між революцією 1905 р. та Першою світовою війною 1914–1918 рр. Вперше після 35-річної перерви вітчизняна агрономія і діячі сільського господарства мали змогу порушити болючі питання галузевого дослідництва. З'їзд зібрав понад 1 000 делегатів. Робота проходила у секціях: 1) рільництва; 2) скотарства; 3) економіки й організації сільського господарства та сільськогосподарської промисловості; 4) суспільної агрономії та 5) лісової справи. Було заслухано 130 доповідей, з-поміж них виділяємо повідомлення, присвячені сільськогосподарській освіті. Вони заслуховувалися у різних секціях.

Так, у доповіді Л.І. Голодковського «Дослідна справа і середня сільськогосподарська школа» зазначалося, що при школах слід створювати дослідні поля. Їхню роботу варто поєднати з діяльністю дослідних станцій, чим буде досягнуто районування шкіл й уникнуто відірваність теорії від практики.

Також доповідач наголошував, що при школах можна засновувати не лише дослідні поля, а й станції. На його думку, за таких обставин зиск матимуть всі: і школа, і дослідне поле, і держава. Ця промова викликала жваві дискусії. Здебільшого увагу зосереджували взагалі на доцільності такого об'єднання. Зрештою, дійшли висновку, що користі від цього не буде ні школам, ні станціям, тому що середня сільськогосподарська школа (як, власне, і професійна та загальноосвітня) не має фундаментального підґрунтя для проведення широкомасштабних досліджень. Відтак, секція рільництва, в якій було заслухано вищезазначену доповідь, тези не прийняла і наполягла на недоцільності організації такого консорціуму.

У секції садівництва та городництва за доповіддю С.В. Країнського «Потреба у заведенні вищої садової освіти» було ухвалено порушити питання про створення садового інституту. А у секції суспільної агрономії із доповіддю «Розповсюдження сільськогосподарських знань і народна школа» виступив Л.І. Голодковський. Учасники зібрання одногослосно погодилися про необхідність залучення вчителів народної школи до поширення сільськогосподарських знань шляхом включення предмету «Основи природознавства» до навчальної програми народної школи, а також організації підготовки педагогічних кадрів через відповідні курси, інституту та семінарії, де слід було започаткувати відповідні дисципліни. На об'єднаному засіданні чотирьох секцій (економіки й організації сільського господарства, суспільної агрономії, рільництва і скотарства) було заслухано доповідь І.І. Дамберга та В.С. Вагілевича «Вища агрономічна школа і суспільна агрономія». У прийнятій резолюції зазначалося, що існуюча мережа інститутів не може задовольнити потреби держави у кваліфікованих співробітниках. Щодо вищої агрономічної освіти, у § 3 було визнано, що вона має бути «...університетською за духом...» і не може ставити собі за мету набуття слухачами практичних навичок (§ 5). Більше жодних питань стосовно фахової освіти на Всеросійському сільськогосподарському з'їзді у 1913 р. не було порушено.

До порядку денного Всеукраїнського агрономічного з'їзду, що відбувся у листопаді 1920 р., питання галузевої освіти не увійшли. Таким чином, тільки через 9 років – 18–25 жовтня 1922 р. на Всеукраїнському з'їзді діячів агрономічної допомоги населенню, сільськогосподарської кооперації та земельних робітників, скликаному у Харкові, було заслухано такі доповіді: 1) «Чергові завдання сільськогосподарської освіти та план роботи Головнопрофосвіти»; 2) «Сільськогосподарські гуртки молоді та сільськогосподарські дитячі клуби»; 3) «Бажаний тип нижчої сільськогосподарської школи»; 4) «Бажаний тип сільськогосподарської школи у сучасних умовах». Обговорення зазначених повідомлень було переведено в окрему комісію, до завдань якої належало створити проект резолюції для пленуму. Після заслуховування, зібрання передало його до Народного комісаріату земельних справ УСРР з постановою: «... Просити НКЗ вжити негайних заходів до переходу всієї сільськогосподарської освіти у відомство НКЗ...» [6, с. 76].

Варто зауважити, що саме цим обмежується перелік заходів діячів сільського господарства на початку ХХ ст., на яких висвітлювалися питання сільськогосподарської освіти. Вчені, науковці та освітяни брали участь у перерахованих зібраннях, але окремих секцій не створювали, власних програм не мали. А проблеми освіти розглядалися опосередковано переважно в інших секціях. Однак, окрім агрономічних з'їздів, ще були наради працівників освіти із загальноосвітніх питань, які, власне, і розробляли підвалини розвитку тогочасної фахової системи освіти, її напрямів та форм організації.

Література

1. Вергунов В. А. Історія аграрної освіти у системі наукового забезпечення ведення сільського господарства України / Вергунов В. А., Глазунов Г. О., Шепітко Т. П., Гриценко Н. В., Анікіна О. П., Шебеток Н. Б., Гриценко Т. Р. ; під заг. ред. чл.-кор. НААН В. А. Вергунова ; Мін-во аграрної політики та продовольства України; Нац. акад. аграр. наук України; Нац. наук. с.-г. б-ка. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 56 с.

2. Вергунов В. А. Сільськогосподарська освіта в Україні (друга половина XIX – початок ХХ ст.) / В. А. Вергунов, Н. П. Коваленко, О. І. Михайлюк // Вісн. Східноукр. держ. ун-ту. Іст. науки. – Луганськ, 2000. – № 2 (24). – С. 42–44.

3. Михайлюк О.І. Формування мережі і розвиток сільськогосподарських освітніх закладів Полтавщини в XIX – на початку ХХ ст. : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.07 / Михайлюк О. І. ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 18 с.

4. Онопрієнко В. Сільськогосподарська освіта в Україні: історія становлення і сучасність / В. Онопрієнко // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2010. – № 4. – С. 260.

5. Рудик С. Історія всесвітньої ветеринарної освіти / Рудик С., Рудик К. – К. : Нора принт, 2002. – 200 с.

6. Петришин Т. До завдань Всеукраїнської Конференції Сільсько-Господарської Освіти / Т. Петришин // Вістник сільськогосподарської освіти. – 1924. – Ч. 2. – С. 75–79.

7. Труды 1-го Всероссийского сельскохозяйственного съезда в Киеве 1–10 сентября 1913 г. / КОСХ и с.-х. пром-сти ; под ред. И. Г. Черныша, И. А. Прилежаева. Вып. 2: Журналы общих собраний съезда, заседаний секции общественной агрономии и доклады секции. – К., 1914. – С. 127–128.

Гилязетдинов Р.Н. Роль агрономических профессиональных собраний для развития сельскохозяйственного образования в начале ХХ века.

Методом историко-научного анализа подвергнуты рассмотрению состояние развития отечественной сельскохозяйственной образования в первой четверти прошлого века и его освещение на профессиональных собраниях разного уровня. Охарактеризовано проблематику поднятых вопросов. Отмечена роль профессиональных отраслевых собраний для подъема отечественного сельскохозяйственного образования.

Ключевые слова: сельскохозяйственное образование, съезды, Народный комиссариат земледелия УССР, сельскохозяйственное опытное дело, аграрная отрасль.

Gilyazetdinov R.N. The role of agronomic professional meetings for the development of agricultural education in the early twentieth century.

The state of domestic agricultural education in the first quarter of the last century and its coverage in the professional meetings at various levels are considered by the method of historical and scientific analysis. Raised problems are characterized. The role of the professional branch meetings to raise domestic agricultural education is observed.

Keywords: agricultural education, congresses, the USSR People's Commissariat of Agriculture, agricultural research case, the agricultural sector.

УДК 929:631.527

Давиденко М.М., Щиголь Г.С.

НАУКОВИЙ ДОРОБОК ПРОФЕСОРА Д.Ф. ЛИХВАРЯ З СЕЛЕКЦІЇ ТА НАСІННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОСЛИН

В статті методами історико-наукового, джерелознавчого й архівознавчого аналізу розглянуто результати наукових досліджень Д.Ф. Лихваря з селекції та насінництва сільськогосподарських рослин. Шляхом розширення генофонду культур і застосування методів створення генетичних мутацій Д.Ф. Лихвар вивів селекцію на новий рівень, ініціював започаткування школи підготовки кадрів за профілем генетики і цитології та створення лабораторії генетики в Українському науково-дослідному інституті землеробства.

Ключові слова: Д.Ф. Лихвар, селекція, насінництво, ремонтантність, Всесоюзний науково-дослідний інститут конопель, Український науково-дослідний інститут землеробства.

Селекція – найдешевший, найрезультативніший та екологічно чистий чинник зростання виробництва продукції рослинництва. За сучасних тенденцій підвищення вартості енергозатрат на одиницю виробленої продукції і за наявності проблем, що виникли внаслідок загрозливого забруднення навколишнього природного середовища, селекції відводиться особливо важлива економічна і суспільна роль. Серед успішних українських селекціонерів ХХ ст. чільне місце слід відвести професору Д.Ф. Лихварю, наукова спадщина якого по праву належить до кращих здобутків вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, адже його талант педагога й організатора галузевої науки сприяв не тільки створенню власної наукової школи світового рівня з багатьох напрямів селекції сільськогосподарських рослин, учений збагатив її новими здобутками та відкриттями на ниві теорії та практики.

Метою даного дослідження є комплексне висвітлення методом історико-наукового, джерелознавчого й архівознавчого аналізу наукових досліджень